EIVIND KOLFLAATH

Ordlyd og resonnement

FAGBOKFORLAGET

Ordlyd og resonnement

Språk- og argumentasjonsteori
i samspill med juss

EIVIND KOLFLAATH

Ordlyd og resonnement

Språk- og argumentasjonsteori
i samspill med juss

FAGBOKFORLAGET

Copyright © 2023 by
Vigmostad & Bjørke AS
All Rights Reserved

ISBN: 978-82-450-4387-7

1. utgave, 1. versjon 2023

E-utgaven er basert på 1. trykte utgave, 1. opplag: ISBN 978-82-450-3821-7

Elektronisk tilrettelegging: John Grieg, Bergen

Forsidedesign ved forlaget (basert på shutterstock_1176932605 og shutterstock_1724174155)

Spørsmål om denne boken kan rettes til:
Fagbokforlaget
Kanalveien 51
5068 Bergen
Tlf.: 55 38 88 00
E-post: fagbokforlaget@fagbokforlaget.no
www.fagbokforlaget.no

Materialet er vernet etter åndsverkloven.
Uten uttrykkelig samtykke er eksemplarfremstilling
bare tillatt når det er hjemlet i lov eller avtale med Kopinor.

FORORD

Denne boken diskuterer språk og argumentasjon i det juridiske feltet. Den avløser den nå atten år gamle *Språk og argumentasjon – med eksempler fra juss*, som ble til i en tidlig fase av min befatning med rettsvitenskapen. Behovet for revisjon av den gamle boken er blitt mer og mer presserende etter hvert som årene har gått, dels som følge av endringer i lovgivning og tilveksten av rettskilder ellers, dels som følge av at min egen forståelse av språk- og argumentasjonsteori, juridisk metode og berøringsflatene mellom disse har modnet. Men heller enn bare å skrive om den gamle teksten her og der har jeg valgt å skrive en ny bok fra grunnen av. Det gir en større frihet. Den første setningen i den gamle er beholdt, men ellers er inngangen til stoffet en helt annen. Hovedtemaene er de samme som i den første boken, men innenfor det enkelte hovedtema er det mye som er nytt.

Av større, innholdsmessige endringer nevnes først at de tradisjonelle og litt tekniske begrepene om tolkningsrelasjoner er utelatt. Bakgrunnen for dette er den erfaringen at disse begrepene får mindre betydning når teorien bygger på et kontekstrelativt tolkningsbegrep i motsetning det kontekstoverskridende tolkningsbegrepet som har vært dominerende i tradisjonen etter Arne Næss og hans lærebok *En del elementære logiske emner*. Til gjengjeld er skillet mellom nødvendige og tilstrekkelige betingelser tatt inn som et nytt tema. En annen substansiell endring er at sannsynlighetsbegrepet trekkes inn i kapitlet om bevisbedømmelse. Dessuten får rettsdogmatisk argumentasjon mer oppmerksomhet i omtalen av normativ argumentasjon. En konsekvens av det siste er at likhets- og forskjellsargumentasjon har fått en mer fremtredende plass i fremstillingen.

Videre er en del av kjerneformuleringer endret uten intensjon om å endre det som var ment med de opprinnelige formuleringene. Dette gjelder først og fremst formuleringen av tolkningsbegrepet, formuleringer av ulike årsaker til flertydighet og formuleringene av kravene til normative definisjoner. Men en reell endring er at vaghet i normative definisjoner nå blir diskutert i tilknytning til kravet om at definisjonen skal avklare og ikke som tidligere i tilknytning til kravet om at definisjonen skal være anvendelig (eller «avgjørbar»). Endelig nevnes at notasjonen for argumenter er snudd slik at standpunktet nå kommer først.

De aller fleste av eksemplene er nye. Mange av eksemplene er skilt ut i egne avsnitt med annen skrift. Meningen har ikke vært å signalisere at man kan hoppe over disse eksemplene. Tidvis blir kjennskap også til utskilte eksempler forutsatt videre i teksten.

I løpet av bokens tre første kapitler kommer det mange eksempler på ordlyd i lovtekst. Noen av disse er hentet fra opphevede lover. Bokens bruk av opphevede lover er stort sett begrenset til eksempler som skal illustrere flertydig ordlyd. Det kan ta lang tid fra en ordlyd har trådt i kraft, til det eventuelt dukker opp en sak som viser at ordlyden kan forstås på flere måter. Derfor må en del av eksemplene på flertydig ordlyd hentes fra eldre og i noen tilfeller opphevede lover. Men bruk av eksempler fra opphevede lover er ikke særegent for denne boken. Det samme skjer i den juridiske metodelitteraturen. Formålet med fremstillinger av juridisk metode er ikke at man gjennom eksemplene skal lære hva som er gjeldende rett, og det er heller ikke formålet med denne boken. I stedet skal den bidra til at man blir fortrolig med fenomener som må håndteres i tolking av ordlyd. For dette formålet er opphevede lover like velegnede som gjeldende lover. Men i omtalen av eksemplene gjøres det oppmerksom på at loven er opphevet når dette var tilfellet da boken ble publisert, og noen steder blir det i forlengelsen av eksemplet sagt noe om gjeldende ordlyd om samme spørsmål.

Fremstillingen av de ulike hovedtemaene er lagt opp slik at den starter med et fenomen i det juridiske feltet og deretter arbeider seg ut over mot språk- og argumentasjonsteorien. Tanken har vært at teksten skal *vise* relevansen av språk- og argumentasjonsteori for de aktuelle fenomenene. Omtalen av generelle trekk ved det juridiske feltet skal sammen med eksemplene fra lover, lovforarbeider eller dommer gjøre denne relevansen så innlysende for leseren at det ikke vil være behov for å *argumentere* for den.

Boken bygger på egen forskning. Samtidig skal boken fungere som lærebok. Løsningen på dilemmaet om hvor langt teksten skal gå i teoretisk retning, er et kompromiss som består i å la enkelte, noe mer dyptpløyende kommentarer komme i sluttnoter (bokstaver A, B, ...) som kommer i tillegg til fotnotene (tall 1, 2, ...). Dels begrunner sluttnotene valg jeg har gjort i hovedteksten, dels utdyper de noe som er sagt i denne. Tanken er at disse kommentarene ikke skal forstyrre lesere som bruker boken som lærebok. Sluttnotene henvender seg til en litt annen leserkrets og forutsetter i noen tilfeller noe mer forkunnskaper enn hovedteksten.

Selv om boken langt på vei er et resultat av å lese tekster og å fundere over det som er lest, er den også et resultat av å samtale med andre. Ikke helt uten bekymring for at jeg her kommer i skade for å utelate noen som burde nevnes, takker jeg Pål Fjeldvig Antonsen, Inge Lorange Backer, Erlend Baldersheim, Erik Brown, Christian Dahlman, Espen Dragstmo, Rune Jensen Falch, Ronny Gjendemsjø, Hilde Hauge, Ole Thommasen Hjortland, Alf Petter Høgberg, Markus Jerkø, Kåre Johnsen, Gunnar Karlsen, Trygve Lavik, Kåre Letrud, Maria Vea Lund, Anders Løvlie, Synne Sæther Mæhle, Frode Helmich Pedersen, Magne Reitan, Kjetil Mangset Skjerve, Oddvar Storebø, Magne Strandberg, Marius Stub, Runar Torgersen, David Chelsom Vogt, Terje Ødegaard, Ørnulf Øyen og Ragna Aarli, som gjennom samtaler har bidratt faglig enten direkte eller mer indirekte i den lange prosessen som nå har munnet ut i et ferdig manuskript til en ny bok. David har dessuten lest bokmanuset fra begynnelse til slutt og kommet med mange gode kommentarer og forslag. Takk også til vitenskapelig assistent Vårin Stubhaug ved Det juridiske fakultet (UiB) for selvstendig og nøyaktig arbeid med teksten helt i sluttfasen.

Men livet er ikke bare faglige sysler. Takk til Ellen og Viljar, som lar meg få oppleve en annen side av livet.

Bergen, 12. oktober 2022

Eivind Kolflaath
(eivind.kolflaath@uib.no)

INNHOLD

KAPITTEL 1
GRUNNLAG 13
1.1 Den språklige dimensjonen 13
1.1.1 Behovet for klart språk 13
1.1.2 Betydningsmessig variasjon 18
1.2 Ordlyd og rettsregel 21
1.2.1 Strukturen i rettsregler 21
1.2.2 Forholdet mellom ordlyd og tolkingsresultat 26
1.2.3 Ordlydstolking 32
1.3 Noen allmenne begreper 34
1.3.1 Uttrykk, betydning og virkelighet 34
1.3.2 Det deskriptive og det normative 40
1.3.3 Nødvendige og tilstrekkelige betingelser 44

KAPITTEL 2
FLERTYDIG ORDLYD 51
2.1 Generelt om flertydighet 51
2.1.1 Flertydighet som praktisk problem 51
2.1.2 Kontrast til vaghet 55
2.2 Tolkninger av språklige uttrykk 63
2.2.1 Tolkningsbegrepet 63
2.2.2 Tolkningsretninger 67
2.2.3 Kontekstens innvirkning på flertydighet 69
2.3 Generelle betydningskontraster 71
2.3.1 Tolkningslister og betydningskontraster 71
2.3.2 Vid versus snever 72
2.3.3 Deskriptiv versus normativ 76
2.3.4 Nødvendig og tilstrekkelig versus bare én av delene 79

2.4 Årsaker til flertydighet 81
2.4.1 Konkret ordvalg 81
2.4.2 Setningsstrukturen 84
2.4.3 Ordknapphet 89
2.4.4 Uklar tilknytning til øvrig tekst 91

KAPITTEL 3
NORMATIVE DEFINISJONER 95
3.1 Generelt om definisjoner i det juridiske feltet 95
3.1.1 Juridiske teksttyper hvor definisjoner ofte brukes 95
3.1.2 Fellestrekk ved normative definisjoner 99
3.2 Strukturen i definisjonen 104
3.2.1 Overordnet struktur 104
3.2.2 Definisjoner av typen kategori og tilleggskrav 107
3.2.3 Oppregnende definisjoner 110
3.2.4 Kombinasjoner av de to definisjonstypene 111
3.3. Krav til definisjonene 114
3.3.1 Normative definisjoner er mer eller mindre hensiktsmessige 114
3.3.2 Krav (i): Definisjonen skal avklare 116
3.3.3 Krav (ii): Definisjonen skal treffe riktig 124
3.3.4 Krav (iii): Definisjonen skal være anvendelig 129

KAPITTEL 4
INTRODUKSJON TIL ARGUMENTASJONSTEORI 139
4.1 Argumentasjonsformer i det juridiske feltet 139
4.1.1 Dreining mot argumenterende tekster 139
4.1.2 Rettsdogmatisk argumentasjon 141
4.1.3 Rettspolitisk argumentasjon 143
4.1.4 Faktumsargumentasjon 144
4.2 Noen argumentasjonsteoretiske begreper 146
4.2.1 Et resonnement består av standpunkt og argumentasjon 146
4.2.2 Innholdet i standpunkter 150
4.2.3 Forholdet mellom standpunkter 153
4.2.4 To krav til argumenter: Holdbarhet og relevans 156
4.2.5 Holdbarhetsargumenter og relevansargumenter 162
4.2.6 Notasjon for standpunkter og argumenter 168
4.2.7 Argumentdiagrammer 170
4.2.8 To anvendelser av argumentasjonsteori 174
4.3 Analyse og evaluering av argumentasjon 175
4.3.1 Forholdet mellom tekst, resonnement og argumentdiagram 175
4.3.2 Analysen: Kartlegging av resonnementet 178
4.3.3 Evaluering av resonnement og tekst 184

KAPITTEL 5
BEVISBEDØMMELSE 189
5.1 Generelt om bevisbedømmelse og faktumsargumentasjon 189
5.1.1 Deskriptiv argumentasjon konkretisert til faktumsargumentasjon 189
5.1.2 Forholdet mellom faktumsbeskrivelse og virkelighet 190
5.1.3 Beviskrav 194
5.1.4 Sannsynlighetsbegrepet 195
5.1.5 Prinsippet om fri bevisbedømmelse 199
5.1.6 Rettsfakta og bevisfakta 203
5.1.7 Bevisdata 209
5.2 Konkretisering av holdbarhet og relevans 212
5.2.1 Holdbarheten av deskriptive argumenter 212
5.2.2 Relevans i deskriptiv argumentasjon 216
5.3 Supplerende tilnærminger 221
5.3.1 Sannsynlighetsteori 221
5.3.2 Fortellingsperspektivet 226
5.3.3 Forklaringer («explanations») og «hvorfor»-spørsmålet 231

KAPITTEL 6
NORMATIVE RESONNEMENTER 237
6.1 Generelt om argumentasjon for normativt standpunkt 237
6.1.1 Standpunktene 237
6.1.2 Rettsdogmatikk som normativ argumentasjon 240
6.1.3 Holdbarhet og relevans 244
6.2 Likhets- og forskjellsargumentasjon 247
6.2.1 Normative analogier 247
6.2.2 Parallelltolking 252
6.3 Regelbaserte argumenter 258
6.3.1 Når relevansen er en rettsregel 258
6.3.2 Andre regelbaserte argumenter 261
6.4 Konsekvensargumenter 263
6.4.1 Innledende om «konsekvensbetraktninger» 263
6.4.2 Konsekvensargumenter må sammenlikne standpunkter 264
6.4.3 Konsekvensargumenter i rettspolitikk 267
6.4.4 Konsekvensargumenter i rettsdogmatikk 273

SLUTTNOTER 279

KILDER 287

STIKKORDREGISTER 293

KAPITTEL 1

GRUNNLAG

1.1 DEN SPRÅKLIGE DIMENSJONEN

1.1.1 BEHOVET FOR KLART SPRÅK

Språket er juristens viktigste verktøy. Juridisk argumentasjon og informasjon kan bare formidles gjennom språket. Dette stiller krav til at jurister evner å fremstille juridisk stoff på en presis og gjennomsiktig måte.

Forventninger om presis og gjennomsiktig språkføring finnes både innad i rettsvitenskapen, hvor det som oftest er jurister som kommuniserer med andre jurister, og i myndighetenes kommunikasjon med befolkningen. Etter årtusenskiftet har det vært økt oppmerksomhet rundt behovet for at informasjon fra offentlige etater er forståelig for dem informasjonen gjelder. Betegnelsen «klarspråk» er i dag et innarbeidet uttrykk for et ideal om å skrive enkelt og klart, blant annet i regeltekster som etablerer rettigheter og plikter for borgerne. Dette dreier seg ikke bare om den rettssikkerhetsmessige dimensjonen som går ut på at borgerne skal forstå hvilke rettigheter og plikter man har. Det dreier seg også om effektiv ressursbruk i offentlig forvaltning, ettersom klarspråk reduserer behovet for å bruke ressurser på individuell veiledning.[1]

Den økte oppmerksomheten omkring behovet for klarspråk i myndighetenes kommunikasjon med borgerne har blant annet ført til at klarspråkidealet nå er blitt lovfestet. I språklova heter det i § 9 at «[o]ffentlege organ skal kommunisere på eit klart og korrekt språk som er tilpassa målgruppa».[2]

---

1 Se nettstedet http://klarsprak.no for flere argumenter.

2 I utkastet til ny forvaltningslov heter det i § 8 andre ledd at «[f]orvaltningsorganet skal bruke et språk som er klart, presist og så vidt mulig tilpasset mottakeren» (NOU 2019: 5 s. 19).

Satt på spissen vil det altså være lovstridig å uttrykke seg uklart i forvaltningen. Selv om en slik bestemmelse i realiteten bare uttrykker en målsetting og ikke gir grunnlag for rettslige sanksjoner overfor den enkelte forvaltningsjurist, etablerer den tydelige forventninger til jurister i offentlig sektor.

Lovfestingen av klarspråkidealet er bare ett av flere utslag av myndighetenes bestrebelser i retning av klart språk i kommunikasjonen med befolkningen. Et annet utslag er at klarspråk de senere årene har fått mer oppmerksomhet i lovgivningsprosessen, som er prosessen frem mot vedtakelsen av en lov.[3] Målet er at lovteksten skal være mest mulig forståelig for dem loven angår. Vanligvis er dette personer som ikke har juridisk utdannelse, og som dermed ikke kan forventes å oppsøke lovforarbeider eller rettspraksis for å få svar på eventuelle spørsmål som måtte oppstå som følge av uklarheter i lovteksten.

I denne sammenhengen er *legalitetsprinsippet* særlig relevant. Legalitetsprinsippet går ut på at myndighetene må ha hjemmel i lov for å gjøre inngrep i borgernes liv. I *strafferettslig* sammenheng vil inngrepet være straff (fengsel, forvaring, bot etc.) eller andre strafferettslige reaksjoner som for eksempel overføring til tvungent psykisk helsevern eller tap av retten til å føre motorvogn.[4] Legalitetsprinsippet i strafferetten er nedfelt i Grunnloven § 96 første ledd, som slår fast at «[i]ngen kan dømmes uten etter lov eller straffes uten etter dom», og dessuten i straffeloven 2005 § 14. Kravet er kort sagt at det må være klart ut fra ordlyden i straffebudet hva som er den straffbare handlingen. Dette *klarhetskravet* har ikke alltid vært praktisert like strengt av norske domstoler. Men som Høyesterett selv oppsummerer i en dom fra 2014, er det «[i] nyere høyesterettspraksis […] foretatt en innstramming av kravet til presis beskrivelse av det objektive gjerningsinnholdet i straffebestemmelsen».[5]

Et *generelt* legalitetsprinsipp er formulert i Grunnloven § 113, hvor det heter at «[m]yndighetenes inngrep overfor den enkelte må ha grunnlag i lov». I praksis gjelder denne bestemmelsen forvaltningsretten, ettersom strafferetten allerede er dekket av § 96 første ledd. På forvaltningsrettens

3 Tilsvarende Mæhle og Aarli 2022 s. 69–70. Se ellers eksempler på Språkrådets nettside «Klart språk i viktige lover», http://www.sprakradet.no/klarsprak/om-skriving/sprak-i-lover-og-forskrifter/klart-sprak-i-viktige-lover/.

4 Straffeloven 2005 §§ 29 og 30.

5 Dommen er publisert i Rt. 2014 s. 238 (den siterte formuleringen finnes i avsn. 15).

område er kravet om klar lovhjemmel mer variabelt enn i strafferetten. Dette skyldes blant annet at forvaltningens inngrep kan variere sterkt med hensyn til hvor tyngende vedtaket eller handlingen er. For eksempel er det langt mer inngripende å bli tvangsinnlagt på psykiatrisk institusjon eller å bli fratatt omsorgen for egne barn enn det er å bli pålagt å måke snø på fortauet utenfor egen bolig. Det er en utbredt oppfatning i det juridiske feltet at jo mer inngripende vedtaket eller handlingen er, desto klarere må lovhjemmelen være. Høyesterettsavgjørelsen det stadig henvises til i denne sammenhengen, er Rt. 1995 s. 530, hvor førstvoterende skriver at

> «kravet til lovhjemmel må nyanseres blant annet ut fra hvilket område en befinner seg på, arten av inngrepet, hvordan det rammer og hvor tyngende det er overfor den som rammes. Også andre rettskildefaktorer enn loven selv må etter omstendighetene trekkes inn» (s. 537).

Momentene opplistet i den første setningen i sitatet utgjør det som i ettertid er blitt hetende «fjordlaksformelen». Det litt spesielle navnet kommer av at den konkrete saken i dommen dreide seg om gyldigheten av et vedtak som gjaldt avgift ved omsetning av fjordlaks. I tillegg til å etablere at graden av klarhet som kreves, avhenger av de opplistede momentene, slår Høyesterett fast at det ikke alltid vil være et krav at hjemmelen fremgår klart av selve lovteksten, jf. den etterfølgende bemerkningen i sitatet ovenfor om «andre rettskildefaktorer».

Selv om legalitetsprinsippet ikke er like absolutt i forvaltningsretten som i strafferetten, er alle tjent med at lovtekstene er klare. Dette gjelder naturligvis også utenfor legalitetsprinsippets område. Uklar ordlyd i lovtekster kan gi opphav til langvarige og kostbare rettsprosesser, og i noen tilfeller skape ondt blod i mellommenneskelige relasjoner.

Nå vil det riktignok sjelden være mulig å lage lovtekster som tar stilling til ethvert tenkelig, konkret tilfelle. Mange rettsregler vil måtte formuleres slik at det i noen tilfeller blir en skjønnsmessig og kanskje også en litt vilkårlig vurdering om det aktuelle tilfellet omfattes av regelen. Dessuten kan utviklingen på det aktuelle livsområdet ta en retning som lovgiver vanskelig kunne forutse, for eksempel når det kommer ny teknologi som ikke var kjent da loven ble til. Men noen ganger synes det klart at det oppsto en rettsprosess fordi lovteksten var flertydig på en måte som man burde ha sett allerede på lovgivningstidspunktet.

Jurister og andre som har fått som oppgave å utarbeide utkast eller forslag til lovtekst, har et ansvar for å bidra til at lovteksten ikke er mer uklar enn nødvendig. Dette ansvaret innebærer at lovforberederne må ha evne til å overskue hvordan en mulig ordlyd vil kunne bli forstått av brukerne – herunder også på hvilke *ulike* måter den eventuelt vil kunne bli forstått. I løpet av de to første kapitlene i denne boken skal vi se en rekke eksempler på flertydig ordlyd i lovtekst. Lovforberederne må i det hele tatt vurdere om en ordlyd faktisk uttrykker det som er ment, slik at ordlyden med så stor treffsikkerhet som mulig fanger inn alle og bare de tilfellene den er ment å dekke. Ikke all lovtekst som har sett dagens lys, har vært like vellykket i så måte.

Eksempel

Den nå opphevede straffeloven 1902 hadde noen år en § 203 som slo fast at «[d]en som mot vederlag har seksuell omgang eller handling med en person under 18 år, straffes med bøter eller med fengsel inntil 2 år». Språklig må dette forstås som at det er den som har seksuell omgang med noen under 18 år, og altså ikke personen som er under 18 år, som mottar vederlaget. Men det var ikke lovgivers intensjon med § 203 å straffe den som selger seksuelle tjenester, heller ikke når sexkjøperen var under 18 år. Det var *kjøp* av seksuelle tjenester fra en person under 18 år som skulle være straffbart. Ordlyden dekker ikke det som var ment. I 2008 rettet lovgiver opp i dette ved å endre den misvisende delen av ordlyden til «[d]en som skaffer seg eller andre seksuell omgang eller handling med personer under 18 år ved å yte eller avtale vederlag».[6] Bestemmelsen er videreført med tilnærmet identisk ordlyd i straffeloven 2005 § 309 første ledd bokstav a.

Klart og treffende språk er viktig også i kontrakter. Uklare eller misvisende formuleringer i kontrakter kan gi opphav til rettsprosesser når avtalen skal gjennomføres og det viser seg at avtalepartene er uenige om hva som egentlig ble avtalt.

6 Se Ot.prp. 48 (2007–2008) s. 10–12 og særlig høringsnotatet s. 8–9, hvor det riktignok ikke innrømmes noe mer enn at ordlyden er «tvetydig» med hensyn til om den «også» rammer den som selger seksuelle tjenester.

Eksempel

I 2005 flyttet Borgarting lagmannsrett inn i nye lokaler i Oslo. Eiendomsselskapet Entra leide ut bygget til Statsbygg, men i leieavtalen ble Statsbygg gitt mulighet til å kjøpe eiendommen til 13,25 ganger brutto årlig leiepris. En sentral og omstridt formulering i avtalen var at «[k]jøpsopsjonen kan kun gjøres gjeldende etter at leieforholdet har vart i ni år». Da Statsbygg i 2017 ville kjøpe eiendommen, hevdet Entra med henvisning til denne formuleringen at kjøpsopsjonen gjaldt bare på niårsdagen for leieforholdet, som var 1. april 2014. Statsbygg saksøkte Entra, og saken kom opp for Oslo tingrett.[7] Entra anførte for tingretten at frasen «etter 9 år» ikke er naturlig å forstå som når som helst etter 9 år, og at ordet «kun» da ville vært overflødig (s. 4). Men tingretten kunne

> «ikke se at avtalen får noe særlig annen betydning ved å lyde
>
> > «Kjøpsopsjonen kan gjøres gjeldende etter at leieforholdet har vart i 9 år»
>
> fremfor
>
> > «Kjøpsopsjonen kan kun gjøres gjeldende etter at leieforholdet har vart i 9 år».
>
> Etter rettens syn er det like naturlig å forstå begge ordlydene som at kjøpsopsjonene gjelder etter 9 år. Ordet «kun» presiserer dette noe nærmere, og gir et sterkere uttrykk for at opsjonen ikke kan gjøres gjeldende tidligere. Retten kan vanskelig se at ordet «kun» [ut fra] en naturlig, språklig forståelse medfører at opsjonen er knyttet til et bestemt tidspunkt, slik Entra anfører.
>
> Avtaleteksten kunne vært klarere om det hadde stått f.eks. «når som helst» etter 9 år, men retten finner ikke at fravær av en slik presisering taler for at opsjonen bare gjaldt på et bestemt tidspunkt» (s. 13).

Etter å ha vurdert også forhold rundt avtalens tilblivelse kom tingretten til at avtalen måtte tolkes slik at kjøpsopsjonen gjaldt *fra og med* ni år etter at leieforholdet begynte, og ut leieperioden. Entra tapte saken i tingretten, og partene inngikk senere forlik slik at det ikke ble ankeforhandling i lagmannsretten.

---

7 Dom i Oslo tingrett 9.9.2019 (18-015166TVI-OTIR/07).

Eksemplet ovenfor illustrerer behovet for klart språk i formuleringene av rettigheter og plikter som etableres gjennom avtale. Selv om man i avtaletolking kan trekke inn også andre forhold enn selve ordlyden i kontrakten, vil språklig uklare kontrakter i høyere grad føre til konflikter og rettsprosesser om hvordan kontrakten skal forstås.

Så langt har denne innledningen kretset rundt behovet for god *formuleringsevne* i rollen som lovforbereder, forfatter av kontrakter eller formidler av juridisk informasjon til befolkningen. Men i rollen som *rettsanvender* skal juristen ta stilling til rettslige spørsmål, for eksempel som forvaltningsjurist, advokat eller dommer. Da må juristen forholde seg til rettskilder, som for en stor del er *tekster*. Behovet for gode språkferdigheter i juristyrket er derfor i minst like høy grad knyttet til juristers *lesning*. Blant annet må jurister evne å lese formuleringer i lys av hverandre og i en større kontekst, og å oppdage flertydigheter i teksten. Dette forutsetter at man har utviklet en sensitivitet både for språket selv og for kontekstene hvor språket brukes.

1.1.2 BETYDNINGSMESSIG VARIASJON

Som språkbrukere er vi fortrolige med at ord kan ha flere betydninger. Vanligvis forstår vi ut fra sammenhengen hvordan det aktuelle ordet skal forstås. For eksempel kan ordet «sal» brukes både om et større rom i en bygning og om setet for en rytter. Men når ordet brukes i en setning, vil vi ut fra setningen som helhet normalt forstå hvilken av disse betydningene det er tale om.

I noen tilfeller kan vi skille mellom en dagligtalebetydning og en juridisk-faglig betydning av det samme uttrykket.[8]

Eksempel

Ordet «kompetanse» brukes i dagligtalen om personers kunnskaper, ferdigheter eller formelle, personlige kvalifikasjoner (f.eks. å ha en bestemt grad i høyere utdanning). Den juridisk-faglige betydningen av ordet «kompetanse» er derimot å ha myndighet til å treffe rettslig bindende avgjørelser på et bestemt område. For eksempel har Høyesterett «kompetanse» til å avgjøre at en lovbestemmelse er grunnlovsstridig, eller at et forvaltningsvedtak er ugyldig, når en konkret sak som involverer lovbestemmelsen

8 Til forskjell fra dagligtalen brukes ordet «uttrykk» i denne boken i en vid betydning som også omfatter enkeltstående ord, se nærmere delseksjon 1.3.1.

eller forvaltningsvedtaket, kommer til behandling, jf. Grunnloven § 89. Derimot har Høyesterett ikke «kompetanse» til å overprøve bevisbedømmelsen under skyldspørsmålet i straffesaker, hvilket altså ikke skal forstås som at høyesterettsdommerne ikke ville ha vært i stand til å gjøre det. Dagligtalebetydningen og den juridiske betydningen av ordet «kompetanse» dreier seg kort sagt om henholdsvis kyndighet og myndighet.

Men også *innenfor* juridisk terminologi kan et uttrykk ha flere bruksmåter. Da har uttrykket altså ikke én, men to eller flere juridiske betydninger.

Eksempler

(1) Ordet «legalitetsprinsipp» ble tidligere i dette innledningskapitlet brukt om det prinsippet at myndighetenes inngrep i borgernes liv må ha hjemmel i lov. Dette er den vanligste bruksmåten, men ordet «legalitetsprinsipp» brukes også som betegnelse på kontrasten til opportunitetsprinsippet som råder i norsk straffeprosess. Opportunitetsprinsippet går ut på at påtalemyndigheten til en viss grad kan velge å avstå fra straffeforfølgning. Et «legalitetsprinsipp» ville i *denne* sammenhengen være et prinsipp om at påtalemyndigheten alltid er forpliktet til å ta ut tiltale når vilkårene for straff er oppfylt.[9]

(2) Uttrykket «å gjøre gjeldende» og varianter av dette uttrykket er mye brukt i det juridiske feltet. Når det i tvisteloven § 9-2 andre ledd bokstav c sies at «[s]tevningen skal angi det krav som gjøres gjeldende», dreier det seg om hva en part i en rettsprosess *hevder* eller *anfører*. Det samme er tilfellet når Høyesterett i HR-2022-883-A oppsummerer hva den ankende part «har […] gjort gjeldende» (avsn. 19). Men når det i avtaleloven § 36 første ledd sies at «[e]n avtale kan helt eller delvis settes til side eller endres for så vidt det ville virke urimelig eller være i strid med god forretningsskikk å gjøre den gjeldende», dreier det seg derimot om hvorvidt avtalen skal *gjennomføres* eller *gjøres virksom* som den er – med andre ord om hvorvidt det som var avtalt, skal *gjelde*.

Det at et språklig uttrykk kan skifte betydning fra én juridisk sammenheng til en annen, illustreres også av uttrykk som defineres forskjellig ulike steder i lovverket.

9 Se nærmere Kjelby 2013 s. 23, 30–31 og 147–148 og Kjelby 2019 s. 118–125.